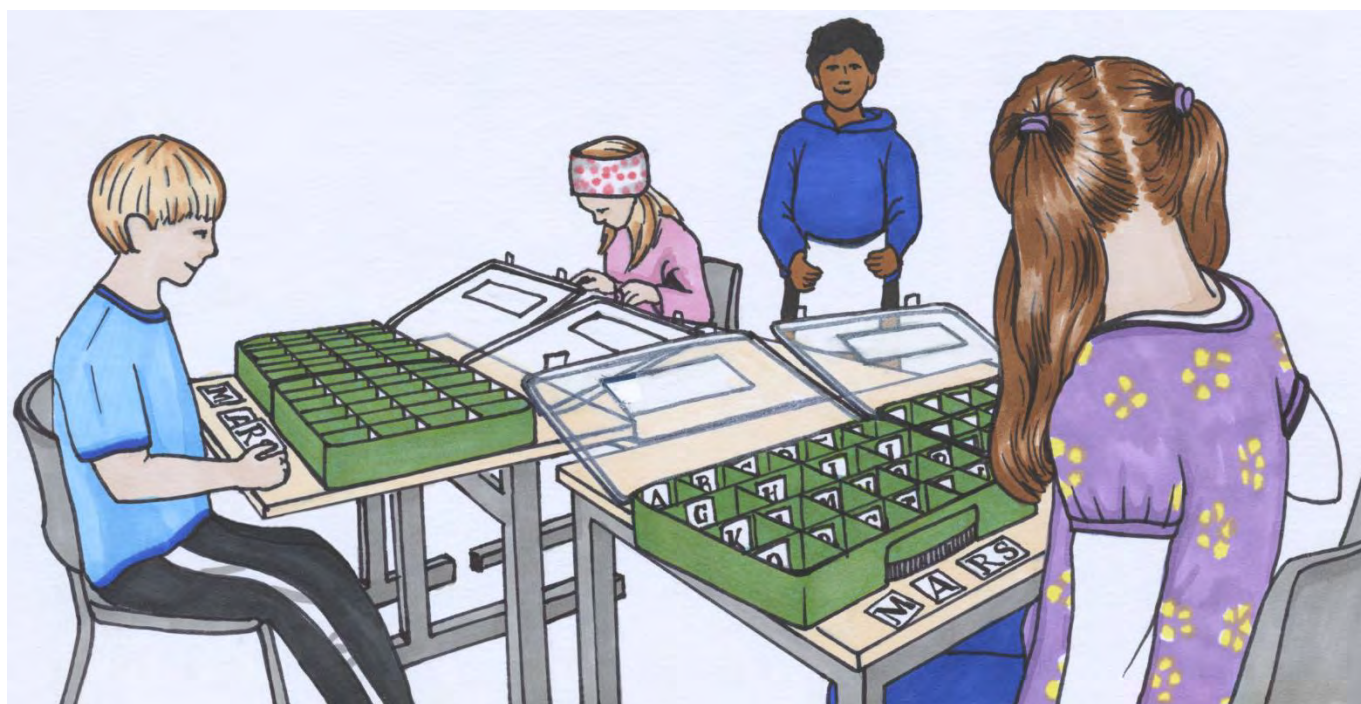

FOKUS

KARTLEGGINGSVERKTØY

Systematisk observasjon av lese- og staveatferd

ORDS STAVEMØNSTRE I SETNINGER:

LESING

Toril Karstad

Om prøven

Disse setningene sjekker de samme stavemønstrene som ordprøvene. Fordelen med ordprøvene er at man kan sjekke både lesing og staving hyppig, uten å være redd for at resultatene skal påvirkes av tidligere testing. Man får også undersøkt i hvilken grad elevene gjenkjenner eller sammenleser løsrevne ord. Vansker med dette er et hovedkjennetegn på dysleksi. Men både for å gi elevene den støtten som sammenhengende tekst ofte gir, og for å sammenligne resultatene fra de to prøvene, kan man supplere med setningsprøven. Den har vært benyttet i mange år i spesialpedagogikken og noe i et femårig utviklingsprosjekt i hele klasser. I ett av klasseprosjektene gikk klasselæreren fra barn til barn og hørte dem i lesing, mens de andre jobbet selvstendig. Prøven kan ikke gjentas ofte. Et halvt år er i de fleste tilfellene et minimum. Men elever som knapt får med seg det de leser, kan testes med kortere mellomrom. (Se eksempel på et slikt lesenivå på s. 14).

Prestasjonene på prøve 3-4 hos elever med sørlands- eller vestlandsmål må vurderes ut fra kunnskap om hvilke symboler de ikke trenger å lære, som blant andre østlendinger må kunne. Det gjelder oftest RT/RDT, RD/RDD, RN/RDN, RL/RDL, RS/RDS og i noen tilfeller SJ. Dessuten kan de ha lydrett uttale av G-N, E-G-N og Ø-G-N. Her skal også nevnes at nord for Lillehammer er det η-uttale, og ikke diftong, i E-G-N og Ø-G-N.

Innhold:

- s. 3: Leseark med 1) bokstavlyder, 2) konsonantforbindelser og 3) bokstavløse lyder
- s. 4: Leseark med mer uvanlige eller regelstyrte stavemåter for bokstavløse lyder; leseark med øvrige stavefenomener – som dobbel eller forenklet konsonant, stumme bokstaver, vikarbokstaver mm.
- s. 5-8: Veiledning mht. hva prøvene sjekker.
- s. 9-12: Eksempler på utfylte besvarelser hos barn med språklige utfordringer

Følgende lydskrifttegn benyttes:

- æ: Kort, trykklett e-lyd i slutten av ord (som ofte blir borte for dyslektikere og uerfarne lesere)
- t: rt-lyden på østlandsmål (bort, fart, klart, hardt)
- ŋ: rn-lyden på østlandsmål (barn, korn, fjern, nordnorsk)
- f: rs/sj-lyden på østlandsmål (mars, vers, norsk, bordsetning, sjø, skjære, ski)
- l: bakre l-lyd skrevet med rl/rdl (farlig, vårløk, nordlys)
- d: rd-lyden på østlandsmål (gardin, ferdig, fjorddal)
- ŋ: ng-lyden (sang, ting, bank, bingo, agn)
- ç: kj-lyden på østlandsmål / tj-lyden på vestlandsmål (kjøre, kjære, tjue, kino)

Om tegnsystemet som anbefales brukt:

- / betyr **lydplukking** – der enkeltlyder eller bokstaver resiteres uten å dras sammen suksessivt.
- betyr 1) at **bokstavgrupper** som står for én lyd, blir lest **enkeltvis** (tin-g, i motsetning til ting/tin)
- 2) at barnet leste **bokstavlydene** i ord med vikarierende eller stum bokstav (o-g: o-lyd og g-lyd)
- 3) tydelig **lydering** uten lydplukking (at eleven drar lydene møysommelig sammen)
- ... betyr **nøling**

Registreringen:

Man skriver nøyaktig inn det eleven har lest, inkludert orddeler eller lyder som ble gjentatt. Dersom eleven leste mesteparten riktig, er det tidsbesparende å fylle inn registreringene fra lydopptak av lesingen i Word-dokumentet *Systematisk observasjon av lese- og staveatferd – ords stavemønstre i setninger, lesing og staving: registreringsdokument*. Der er teksten skrevet under leseteksten i liten skrift, og man endrer bare feillesingene og ord som ble lest på en spesiell måte – f.eks. med lydering eller lydplukking. Det kan også være til hjelp å bruke feit skrift her.

Les setninger s. 1

1.

Nå har vi lagd en fin by av mose.
Per kan være søt i jula.

2.

En veps flyr raskt fra tre til plante.
Den samler nektar til høsten.
En brun elg står i snøen.
Den spiser fra busk og strå.
Gro skal straks dra til Praha.
Hun prøver å lære andre språk.

3.

Lars og Arne synger sanger mens Karl
leser kart. Karl starter bilen så fort at
gardina vaier. Han kjører barna til sauene i
heia. Lars ser sju skjærer og ei svart ku.
Kua rauter mens den mauler høy og karse
med kjevene.

Les setninger s. 2

4.

Onkel sier jeg kan slå meg hardt når jeg går på skøyter i regnvær. Tjue kyr står i tjørn bak kirka hele døgnet. Marka på gårdsplassen er hardtrampet og hardnet. Det er løgn at Ragnar brukte en euro til agn. Skynd deg inn i skyggen bak låen, og kikk på kyllingen min! Signe leste sagnet før hun tegnet nordnorsk nordlys og ei skeiv kiste.

5.

Ei glad og blid lerke kvitret med nebbet og fløy over haugen ved gården. Den flakset opp og ned i vinden og hadde ikke annet å gjøre. Jeg ville gjerne gi den litt deig. Men ustekt brød var farlig for den, sa mor. Mor spurte hvor jeg hadde vært, og hvorfor jeg ikke kom hjem før halv tolv. Hun syntes nok selv det var kaldt og bad meg lukke døra. Vi hørte toget, for jernbanen går rett bak huset. Jeg sov tungt gjennom natta.

Veiledning til setningsleseprøven

Under hvert testord står det beskrevet hva ordet skal teste.

1. Bokstavlydene

Nå har vi lagd en fin by av mose. Per kan

n å h a r v i l a g d e n f i n b y a v m o s e p e r k a n

være søt i jula.

v æ r e s ø t i j u l a

2. Konsonantforbindelser i framlyd og utlyd

Parentes betyr at konsonantene tilhører hver sin stavelse. Disse er lettere å oppdage enn når de er del av samme opptakt/rim/stavelse.

En veps flyr raskt fra tre til plante. Den

p s f l s k t f r t r p l (n t)

samler nektar til høsten. En brun elg

(m l) (k t) (s t) b r l g

står i snøen. Den spiser fra busk og strå.

s t s n s p f r s k s t r

Gro skal straks dra til Praha. Hun prøver å

g r s k s t r k s d r p r p r

lære andre språk.

d r s p r

3. Språklyder som mangler egen bokstav,
med de vanligste symbolene

Lars og Arne synger sanger, mens Karl

/ʃ/ - rs

/ŋ/ - rn

/ŋ/ - ng

/ŋ/ - ng

/l/ - rl

leser kart. Karl starter bilen så fort at

/t/ - rt

/l/ - rl

/t/ - rt

/t/ - rt

gardina vaier. Han kjører barna til sauene i

/d/ - rd

/ai/

/ç/ - kj

/ŋ/ - rn

/au/

heia. Lars ser sju skjærer og ei svart ku.

/ei/

/ʃ/ - rs

/ʃ/ - sj

/ʃ/ - skj

/ei/

/t/ - rt

Kua rauter mens den mauker høy og karse

/au/

/au/

/øy/

/ʃ/ - rs

med kjevene.

/ç/ - kj

4. Språklyder som mangler egen bokstav,
med sjeldne eller regelstyrte symboler

Strek under en bokstav betyr at den er stum (på østlandsmål). RDT er f.eks. én lyd: t

Onkel sier jeg kan slå meg hardt når jeg

/ŋ/

/ei/ - eg

/ʃ/

/ei/ - eg

/t/

/ei/ - eg

går på skøyter i regnvær. Tjue kyr står i

/ʃ/

/ei/ - eg

/ç/

/ç/

tjor bak kirka hele døgnet. Marka på

/ç/

/ç/

/øy/ - øg

gårdsplassen er hardtrampet og hardnet.

/ʃ/

/t/

/ŋ/

Det er løgn at Ragnar brukte en euro til

/øy/ - øg

/ŋ/

/au/ – eu

agn. Skynd deg inn i skyggen bak ljaen,

/ŋ/

/ʃ/

/ei/ - eg

/ʃ/

stum l, /j/

og kikk på kyllingen min! Signe leste

/ç/

/ç/

/ŋ/

/ŋ/

sagnet før hun tegnet nordnorsk nordlys

/ŋ/

/ei/ - eg

/ŋ/

/ɲ/

og ei skeiv kiste.

/ʃ/

/ç/

5. Stumme bokstaver, doble konsonanter, småord,
ulike skrivemåter for o/å/æ-lyder

dk = dobbel konsonant

Ei glad og blid lerke kvitret med nebbet

stum d

/å/+stum g

stum d

kort /æ/

stum d

kort /e/,

stum t

og fløy over haugen ved gården.

/å/+stum g

lang /å/

stum g

stum d

stum d / «gååŋ»

Den flakset opp og ned

kort /e/

kort /a/

kort /å/ med o

/å/+stum g

stum d

i vinden og hadde ikke annet å gjøre.

stum d

/å/+stum g

dk

dk

«a-ant»

stum g, /j/

Jeg ville gjerne gi den litt deig.

/ei/ - eg

kort /i/

stum g, /j/, /æ/ med e

/j/

kort /e/

kort /i/

stum g

Men ustekt brød var farlig for den, sa mor.

kort /e/

kort /e/

stum d

stum g

kort /å/ med o

kort /e/

Mor spurte hvor jeg hadde vært, og hvorfor

stum h

/ei/ - eg

kort /a/

/å/+stum g

stum h, kort /å/ med o

jeg ikke kom hjem før halv tolv.

/ei/ - eg

kort /i/

kort /å/ med o

stum h, kort /e/

kort /a/, stum v

kort /å/ med o, stum v

Hun syntes nok selv det var kaldt og

kort /u/

kort /å/ med o

kort /e/ stum v

stum t

kort /a/, stum d /å/, stum g

bad meg lukke døra. Vi hørte toget,

stum d

/ei/-eg

kort /o/ med u

lang /å/ med o, stum t

for jernbanen går rett bak huset.

kort /å/ med o

lang /æ/ med e foran rn

kort /e/

stum t

Jeg sov tungt gjennom natta.

/ei/ - eg

lang /å/ med o foran v

kort /o/ med u

stum g, kort /e/ og /o/ (å-uttale?)

kort /a/

Eksempel på registrering av leseferdighet: Flerspråklig sjetteklassing uten dysleksi.

1.

Nå har vi lagd en fin by av mose.

Nå har vi lagd en fin by av mose.

Per kan være søt i jula.

Per kan være søtt i jylla.

2.

En veps flyr raskt fra tre til plante.

En veps flyr rakst fra tre til plante.

Den samler nektar til høsten.

Den samler nektar til høsten.

En brun elg står i snøen.

En bryn, brun elg står og snøyer, snøyen?, snøyer?, i snøyen, snøyen?, snø-, snøen.

Den spiser fra busk og strå.

Den spiser fra burk, burk og stå.

Gro skal straks dra til Praha.

Gro skal s,s,straks bra til Pra-ha, Prahha?.

Hun prøver å lære andre språk.

Hun prøver å lære andre språk.

3.

Lars og Arne synger sanger

Lars og Arn, Arne synger sanger

mens Karl leser kart.

mens Karl leser ka, kart.

Karl starter bilen så fort at gardina vaier.

Kar, Karl står, starte, starter bi, bilen så fort at gardina veiert, veier.

Han kjører barna til sauene i heia.

Han kjører barna til sauene i hei-aha, hei-a.

Lars ser sju skjærer og ei svart ku.

Lars ser sju skjærer (lyderer seg gjennom) og ei svart (lyderer seg gjennom), svart ku.

Kua rauter mens den mauler høy og

Kua rauter mens den mauler høy og

karse med kjevene.

karser med kjevene. (En del lydering)

4.

Onkel sier jeg kan slå meg hardt

Onkel sier jeg kan slå med hard (d = rd-lyd), hardt.

når jeg går på skøyter i regnvær.

når jeg går på skøy, skøyter i reggvær, i regnvær.

Tjue kyr står i tjør bak kirka hele døgnet.

Tue kyr, kj, sj, kyr står i t-jør bakk kirka hele bøggne-t.

Marka på gårdsplassen er hardtrampet

Marka på gar-splasen er hard(d = rd-lyd)-trampet

og hardnet.

og hardt-ned, hardt-ned.

Det er løgn at Ragnar brukte en euro til agn.

Det er løgg at Ragg-nar br/u/kket, brukk, brukte en euro til agn, hva er det, agn, husker ikke, ag-n.

Skynd deg inn i skyggen bak låen,

Skyndt? skynd? Skynd deg inn i skyssen bak l, l, j, jøen, jøen,

og kikk på kyllingen min!

og kikk på kyllingen min!

Signe leste sagnet før hun tegnet

Signe leser sang-sagnet før hun tenkte, teng, teng-net

nordnorsk nordlys og ei skeiv kiste.

nord, nordnorsk når-d-lys og ei sveiv k-iste, kiste.

5.

Ei glad og blid lerke kvitret med nebbet

Ei glad, ei glad og blir lerke k-vitret, kvitret? meg nebet

og fløy over haugen ved gården.

og fløy over hau-g-ene me-d gard, gå-rd-en.

Den flakset opp og ned i vinden og

Det flakset opp og, det flakset opp-ned i s-vinden og

hadde ikke annet å gjøre.

hadde ikke a, annet å gjøre.

Jeg ville gjerne gi den litt deig.

Jeg ville gjerne gi den til deg, til deg? litt deig,

Men ustekt brød var farlig for den, sa mor.

Men o-stekt, o-stekt? brød var farlig for den sa mor.

Mor spurte hvor jeg hadde vært, og

Mor spurte hvor jeg hadde vært og

hvorfor jeg ikke kom hjem før halv tolv.

hvorfor jeg ikke kom hjem før **hal-v** tolv.

Hun syntes nok selv det var kaldt

Hun syntes nok selv det var kaldt

og bad meg lukke døra.

og **ba-d med l-u-kke** døra, **melukke??** (Vi snakket om at hun hadde lest med, ikke meg.)

Vi hørte toget,

Vi hørte **t-o-gge-t, t-o-gge-t?** – å ja, toget

for jernbanen går rett bak huset.

før jent, je, jernbanen, jernbanen? går rett bak huset.

Jeg sov tungt gjennom natta.

Jeg, jeg sø-, sov, jeg s/o/v? (sov), sov tungt gjennom natta.

Eksempel på registrering av leseatferd: dyslektisk elev på slutten av andre trinn

1.

Nå har vi lagd en fin by av mose.

Nå har vi l/a/g/d - - by av m/ese.

Per kan være søt i jula.

Perr ka, kan verren sj-søt i jal.

2.

En veps flyr raskt fra tre til plante.

En v, pinne? villi, flyr r,ra...ra, rasekk fra kan til pi/a/l/t, pilt.

Den samler nektar til høsten.

Den som en - til dø/st/en.

En brun elg står i snøen.

En b...by el-g ssss,sag i sånn, og sånn/g.

Den spiser fra busk og strå.

Den st-e, ti-si, spis fra ben/tu o-g sånn/d.

Gro skal straks dra til Praha.

Grå f... sanl, shtar, satt dør itj Pla-har.

Hun prøv-er å lære andre språk.

Heeen pør-ø in, i,l-es an-der sp, sp-o-r-k.

3.

Lars og Arne synger sanger

Las o-g Rang song san-ker

mens Karl leser kart.

men-s Karr-el... len-k kar-ti.

Karl starter bilen så fort at gardina vaier.

Kar-l, karr-el sant bil-en sann fråm e,at gar,di, ...gar-din va-in, virr.

Han kjører barna til sauene i heia.

Han gå-rr-ar bø-n te-il so-m e i ha ha hun.

Lars ser sju skjærer og ei svart ku.

L,L,Lar-s, Lar-s sen-r, ser sa,si skje-r o-g en sjann uk.

Kua rauter mens den mauker høy og

Kar-er - men den h, messe - å-gg

karse med kjevene.

gar-s medd økk.